

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ. - «Քանդակագործուհի Այծեմնիկ Ուրարտու»։ Թեհրան, 1948:

Բանասիրական, պատմական եւ գրական-քննադատական շարք մը աշխատութեանց կարգին, որոնք յաջորդաբար լոյս տեսան վերջին քանի մը տարուայ ընթացքին ծանօթ բանասէր Արամ Երեմեանի ընտանիքի շնորհիւ, այս անգամ մեզի հասաւ քանդակագործուհի Այծեմնիկ Ուրարտուի մասին 48 էջոց այս գրքոյկը:

Սովետական Հայաստանի տաղանդաւոր եւ առաջին աչքառու քանդակագործուհին, գրաւած է ուշադրութիւնը Արամ Երեմեանի՝ երբ ան 1946ին Հայաստանի հրապարակած էր՝ մասնակցելու Սովետահայ Գրողներու Բ. Համագումարին:

Գրքոյկին յառաջաբանէն կ'իմանանք թէ Պր. Ա. Երեմեան՝ Ուրարտուի մասին յօդուածներ հրատարակած է «Կոչնակ»-ին, «Անահիտ»-ին, «Վերածնունդ»-ին եւ այլ պարբերականներէ մէջ, բայց «Նրա քանդակագործութեան անցած ուղին եւ ստեղծագործական արուեստի էութիւնը դեռ լրիւ չի լուսարանուած»:

Այծեմնիկ Ուրարտուի հետ անձամբ ծանօթանալէ, անոր քանդակներն ու արձանները իր սեփական աչքերով դիտելէ ու վերլուծելէ, Հայ քանդակագործուհիին արուեստը ուսումնասիրելէ յետոյ՝ Պր. Ա. Երեմեան, արուեստագիտութիւնի գեղարուեստական գործունէութեան 20ամեակին առիթով, մեզի կու տայ անոր «ստեղծագործական արուեստին էութիւնը», իր իւրայատուկ, պարզ, խորաթափանց եւ նրբաճաշակ դիտողութիւններով լուսարանելով Այծեմնիկի արուեստին արժէքն ու յատկանիւնը:

Իրբեւ ուշագրաւ պարագայ Պր. Ա. Երեմեան կը նշէ որ Այծեմնիկ Ուրարտու առաջին Հայ արձանագործուհին է՝ որ վերջին քան տարուայ ընթացքին իր քանդակագործական գործերով ապահոված է իրեն՝ բացառիկ տեղ մը Հայաստանի տաղանդաւոր արուեստագէտներու հոլլին մէջ: Իր արձանները, կ'ըսէ Պր. Ա. Երեմեան, ցոյց կու տան թէ արուեստագիտութիւն լուրջ կրթութիւն ստացած է եւ ինքնաշխատութեամբ վարպետ արձանագործուհի մը եղած, թէ իր «քանդակներով կարողանում է խօսիլ ձեր հոգու

հետ, յուզել ձեզ, եւ իշխել ձեր զգացումների վրայ»:

Հայ քանդակագործուհին լիովին ուսումնասիրած է հայոց հին պատմութիւնը, արուեստը եւ նորին հետ վերստեղծած է նաեւ ինքը, անուշտ իւրացնելով հինին լաւագոյն տարրերը: Այծեմնիկի յատկանիւն է պարզութիւնը, բնականութիւնը, խօսունքութիւնը իր արձաններուն, որոնց արտաքին պատկերէն՝ դիտողը կ'անցնի անոնց ներքին աշխարհի էութեան: Ահա թէ ի՞նչ կ'ըսէ այս մասին ինքն իսկ Այծեմնիկ իր մէկ նամակին մէջ, ուղղուած առ Պր. Ա. Երեմեան. «Պորտէ քանդակելիս անհրաժեշտ է արտաքին դերի, զսկզմանցով նմանողութեան հետ մէկտեղ՝ դրսեւորել նաեւ տուեալ անձնաւորութեան ներքին աշխարհը, այսինքն նրա հոգեբանականը. միայն այդ դէպքում պորտէն կը ծառայէ իր նպատակին»:

Կը յիշատակուին քանդակագործուհիին գործերէն՝ «Ստեփան Ծառուհան»-ի արձանը, «Ռուս կինը», «Ըմբիշ Սալի-Սիւլէյմանը», «Հայ աղջիկ կուժը ձեռքին», «Բանուորական թղթակիցը», «Նայիրի Զարեան», «Յովհաննէս Թումանեան», «Աւետիք Իսահակեան» եւ ուրիշներ:

Յ. ԳՈՒՅՈՒՄՅԱՆ

ԱՀԱՐՈՆ ՏՍՏՈՒՐԵԱՆ. - «Սօսեաց անտառ»։ Փարիզ, 1949. Գին՝ Ֆր. Ֆրանք. 40:

Ահարոն Տատուրեան «Մաղաղամներ» եւ «Պոհեմականք» հատորներէն վերջ կու տայ «Սօսեաց անտառ»ը, որուն խորագիրը ներքին պարունակութեան հետ այնքան սերտ կապ չունի: «Վշտին հէքեթները» շարքին մէջ միայն կը զգաս Սօսեաց անտառէն փչող հայրենական դեփիւտին քաղցրութիւնը՝ որ կու դայ պահ մը ամոքել հոգեւորանջ ցաւերը:

Սորադրէն աւելի ներքինն է, սակայն, աւելի կարեւորը:

Ահարոն Տատուրեան նախապատերազմեան դէմք մ'է, զարդացած Վարուժանեան մաքուր արուեստին դիտակցութեամբ, եւ հմուտ եւրոպական գրականութիւններու գեղեցկութեանց: Մտերիմ ծանօթութիւն մը դիւ կը կապէր իրեն՝ երբ երկրորդ միջազգային պատերազմէն առաջ մեր Սեւրի Մուրատեան վարժարանին մէջ

երկու տարի միասին ապրեցանք, ուր ամէնէն քաղցր պահերն եղան գրականութեան մասին մեր խօսակցութեան ժամերը: Ահարոն այդ պահերուն ինձ կը թուէր փիլիսոփայ մը, Դիոգենէսեան փիլիսոփայ մը, որ կեանքին կը նայէր արհամարհանքով, ուղղած իր տեսականը իմաստութեան արծիւին, որուն թռիչքը կը սիրէր դիտել ու տեսնել մարդկային կեանքի ամէն երեւոյթներուն վերեւ: Փիլիսոփայ մը՝ որ ունայնութիւն կը գտնէր իր յուրճը, ունայնութիւն կեանքի ամէն հաճոյքին ետեւ, ու կ'ըսէր իր շրթներուն վրայ յաճախ՝ հեղանք մը մարդկային իրեանցումներուն եւ տաղանայնութեան դիմաց, որոնք փառքի կամ մեծութեան ի խնդիր հեւ ի հեւ կը փազէին: Փիլիսոփայ մը՝ որ կ'ուսումնասիրէր մարդերը, նկարագիրները, ձկտումները, անոնց բոտորին մէջ որոնելով մնայուն արժէքը իրենց կատարածին, ըսածին, գրածին. ու ամէնէն վերջ՝ c'est un type մ'է-ով կը վերջացնէր խօսակցութիւնը:

«Սօսեաց անտառ»-ը ինձ կը թուէր թէ Ահարոնի հոգեբանութիւնը, զինքը իր մրտադնութեան ու նկարագրին մէջ հազաւոր զորք մըն է, աւելի քան «Մաղաղամներ»-ը եւ «Պոհեմականք»-ը, թէեւ իմ դաժնութեամբ հատորս իրբեւ գրականօրէն բարձր որակ յայտարարող՝ կը մնայ միշտ «Մաղաղամներ»-ը, ուր կան յղացումով եւ արուեստով կատարեալ բաղմամբ կէտեր, որոնց մասին ցարդ պատահութիւնը չունեցայ արտայայտուելու դրով, հակառակ իմ խոստումիս բանաստեղծ բարեկամիս, որ կը յուսամ թէ կը ներէ իմ այս լուրթեանը:

Ներկայ հատորին մէջ Ահարոն մտահոգուած կ'երեւի օրկանիք քերթուածներ տալու ճիգով. որոնցմէ առաջինը՝ Ֆերտան Գաղափարային վիպերդ մ'է, որ կ'ընդլայնէ մարդկութեան օգտակար ըլլալու տենչ մը, արթնցած Թրքուհի մը մէջ, հարս՝ թրքական անունի եւ տարադի տակ ծածկուած Հայկ Պարթեան հայ երիտաւորին, որ իր կեանքը ապահովելու համար կը մեռնէ ատեն մը սրտին մէջ հայրենասիրութեան ձայնը: Վիպերդ մ'է հայրենասիրութեան ձայնը, նման այն ըստ իս այս գրական ձեւը, նման այն փորձերուն՝ որոնց նմոյշը տուած է Յ. Թումանեան իր «Անոյշ»ով, «Թմկաբերդի

առում»ով, «Անհուն»ով, կամ Վարուժան իր գիւցաղնավէպերով՝ ինչպէս է «Նէկիտ Տօնէլ»-ը եւն.:

Ահարոն պիտի ներէ եթէ ըսեմ որ խորհրդաւոր սկզբնաւորութենէ մը վերջ, նիւթին ընդլայնումը տկար մնացած է հոն, գաղափարային կեանքին պատկերացումը հապճեպ ունի. Ֆերտանէ եւ Հայտար ֓էթէվ պէյ՝ կը ծրագրեն մարդկութեան եւ ընկերութեան օգտակար գործեր կատարել, բայց այդ ամէնը կը մնայ մի միայն ծրագիր, որովհետեւ կը յաջորդէ իսկոյն մահը Ֆերտանէին, եւ Հայկ Պարթեանի մէջ՝ խղճի խայթը իր աղաւթնութեան կեղծ ուրացումին համար: Պատմութեան գոյութեամբ պատկերաւոր տողեր միայն գեղեցկութիւն կու տան այդ վիպերդին:

«Վշտին հէքեթները» Ահարոնի մէջ հէքեթագիր բանաստեղծը կը յայտնեն, նորութիւն մը՝ որ անոր տաղանդին մէկ գեղեցիկ կողմը կը կազմէ. այդ հէքեթներն են. «Նշէդը», «Սիրտը», «Առաւօտ նաւասարդի», «Փետուրը», «Արցունքները», «Աչքերը», «Իշխանուհին», «Թագաւորը», «Մահը», ինք հէքեթներ՝ որոնցմէ երեք հատը միայն («Փետուրը», «Աչքերը», «Իշխանուհին») քաղուած են Ժողովրդական դրոյցներէն, մնացած վեցը՝ իր ստեղծագործութիւններն են. գեղեցիկ մանաւանդ «Արցունքները», «Թագաւորը», «Մահը»:

Հէքեթային ոճ մը կը յայտնէ իսկապէս հոս Ահարոն, պարզ ու վճիտ տաղաչափական յօրինուածքով մը՝ որ կը խօսի աչքին ու ականջին, առանց փնտրուելի գրական հոն պատկերներու, որ կրնար հեռացնել զինքը ցանկացումը պարզութենէն, անհրաժեշտ պայմանը մշակուած սեռին:

ԱՐԵՒԵԼԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ բաժինով եւ յաջորդով կը մտնենք Ահարոնի անձին ու նկարագրին մէջ: Օվաճրքի Ահարոնը, սիրող իր ծննդավայրի օդին ու ջուրին, տարուած գերազանցապէս արեւելքի հրմայքէն, որ թէեւ անցած արեւմուտք՝ բայց կը սիրէ լոյսը արեւելքին: Կենսագրական համառօտ ակնարկ մ'է այդ քերթուածը, իր ապրած վայրերուն, որ հայրենակարօտ կոչով մը կը վերջանայ՝ հրաւիրելով հայերը վերադառնալու իրենց